Like Father, Like Son - בֶּן אִישׁ מִצְרִי

David Saltzman 5.5.23 - פרשת אמר

ויקרא כ"ד / י'

וַיֵּצֵא בֶן אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְהוּא בֶּן אִישׁ מִצְרִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה בֶּן הַיִּשְׂרְאֵלִית וְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי.

1. Who was this person?
2. Was he Jewish?
3. Why aren't they identified by name?
4. From where was he going out and to where?
5. With whom was he fighting?
6. Why was he fighting?
7. Why is this story written here?

שמות ב'

(יא) וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ עִבְרִי מֵאֶחָיו.
(יב) וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל.

(יג) וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ.

רש"י שמות ב' - איש מצרי – נוגש היה, ממונה על שוטרי ישראל, והיה מעמידם מקרות הגבר למלאכתן.
מכה איש עברי – מלקהו ורודהו. ובעלה של שלומית בת דברי (ויקרא כ"ד:י"א) היה, ונתן בה עיניו, ובלילה העמידו והוציאו מביתו, והוא חזר ונכנס לבית ובא על אשתו, כסבורה שהוא בעלה. וחזר האיש לביתו והרגיש בדבר, וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר, היה מכהו ורודהו כל היום.
(יב) ויפן כה וכה – ראה מה עשה לו בביתו, ומה עשה לו בשדה. ולפי פשוטו: כמשמעו.
וירא כי אין איש – עתיד ממנו שיתגייר.

רש"י ויקרא כ"ד:י' - ויצא בן אשה ישראלית – מהיכן יצא? ר' לוי אמר: מעולמו יצא.
ר' ברכיה אמר: מפרשה של מעלה יצא, ליגלג ואמר: ביום השבת יערכנו (ויקרא כ"ד:ח'), דרך המלך לאכל פת חמה בכל יום, שמא פת צוננת של תשעה ימים, בתמיה.
ומתניתא אמרה: מבית דין של משה יצא מחוייב. בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן, אמרו לו: מה טיבך לכאן. אמר להם: מבנות דן אני. אמרו לו: איש על דגלו באותות לבית אבתם (במדבר ב':ב') כתוב. נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב, עמד וגידף.
בן איש מצרי – הוא המצרי שהרג משה.
בתוך בני ישראל – מלמד שנתגייר.
וינצו במחנה – על עסקי המחנה.
ואיש הישראלי – זה שכנגדו, שמיחה בו מטע אהלו.

שפתי חכמים ויקרא כ"ד:י' - מעולמו יצא. לפי שדרשינן סמוכות ולעיל כתיב חק עולם ויצא וגו' כלומר מעולמו יצא:

רש"י ויקרא כ"ד:י' - ר' ברכיה אמר: מפרשה של מעלה יצא

מדרש תנחומא ויקרא כ"ד:י' - וַיֵּצֵא בֶן אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית – רַבִּי חָמָא בַּר אַבָּא אָמַר, מִפָּרָשַׁת יוֹחֲסִין יָצָא. שֶׁכְּשֶׁבָּא לִיטַּע אָהֳלוֹ בְּמַחֲנֶה דָּן, דָּחוּהוּ. אָמְרוּ לוֹ: בֶּן מִצְרִי אַתָּה, וּכְתִיב: אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת לְבֵית אֲבוֹתָם (במדבר ב':ב'), וְלֹא לְבֵית אִמּוֹתָם. מִיָּד הִתְחִיל לִנְקֹב אֶת הַשֵּׁם וּלְקַלְּלוֹ.

דברי דוד ויקרא כ"ד:י' - ויצא בן אשה ישראלית כו', מעולמו יצא – נראה פירושו דכל איש ישראל מן יום הולדו הוא נקשר בעולם העליון במקום קודש וכשחוטא יוצא מאותו מקום שנקשר בו וע"כ אמר ויצא.

חזקוני ויקרא כ"ד:י' - בתוך בני ישראל – פר"ש מלמד שנתגייר,
ואם תאמר: הרי לעיל בפרשת שמות פר"ש וירא כי אין איש (שמות ב':י"ב) עתיד להתגייר ממנו.
יש לומר: כשהרגו משה למצרי שלומית הייתה מעוברת ממנו ומשה ראה ברוח הקודש שלא יצאו ממנו מכאן ואילך שיתגיירו והרגו ועוד לא מצינו על המקלל ללמוד עליו שום זכות.

בֶּן אִישׁ מִצְרִי - Like Father, Like Son

David Saltzman 5.5.23 - פרשת אמר

ר' יצחק קארו מסביר את הרקע למעשהו של המקלל. "וַיַּנִּיחֻהוּ בַּמִּשְׁמָר לִפְרֹשׁ לָהֶם עַל פִּי ה'" (פס' י"ב). על-פי חז"ל, האיש המצרי, אביו של המקלל, הוא אותו "איש מצרי" שהרג משה כאשר ראה אותו מכה איש עברי. המדרש מציין שמשה הרג את המצרי בשם המפורש. עתה, במריבה שהייתה לבן האיש המצרי עם איש ישראלי אחר, מגלה לו הישראלי, תוך כדי מריבה, כיצד מת אביו. לדעת ר' יצחק קארו זאת תכונה יהודית ידועה שבשעת מריבה מזכירים נשכחות, בעיקר פגמים ודברים רעים במשפחה, אפילו עד עשרה דורות. מששמע זאת הבן רצה להתנקם כביכול בשם שבו השתמש משה להרוג את אביו (תולדות יצחק, פרשת אמור). זאת גם הסיבה שמשה שאל את הקב"ה כיצד להעניש את המקלל, שאם לא היה שואל, היו השומעים והרואים יכולים להעלות בדעתם שמשה נוקם בבן בגלל ייחוסו כבן האיש המצרי. לאחר שהעונש ניתן בדבר ה' לעיני העם, ראו כולם שזאת היא ההלכה על פי הציווי האלוקי. (פרופ' שאול רגב - אוניברסיטת בר-אילן)

אבן עזרא ויקרא כ"ד:י' ויצא בן אשה ישראלית – מאהלו, כמו: יצאו נצבים פתח אהליהם (במדבר ט"ז:כ"ז).
בן איש מצרי – מתיהד.
ואיש הישראלי – כמו: לאיש העשיר (שמואל ב י"ב:ד'), את יום השביעי (בראשית ב':ג').
ולא נדע למה נסמכה זאת הפרשה. אולי דבר המקלל דברים אשר לא כן, בעבור הלחם והשמן והקרבנות.

שד"ל ויקרא כ"ד:י'
ויצא בן אשה ישראלית – אחר שהשלים המצות שהן בעבור כבוד שמו ית' (הקרבנות והחגים ומשפטי הכהנים) סיים בעונש המקלל את השם, שהוא הקצה האחרון המתנגד לכל המצֻוֶה עד כאן. והנה עד כאן לא בא שום צווי על זה (כי אלהים לא תקלל {שמות כ"ב:כ"ז} הוא על הדיינים) כי אין להעלות על הדעת שאיש מישראל יקלל את השם, ומעולם לא היתה התורה מזהרת על זה אלמלא המקרה שקרה כי בן איש מצרי עשה התועבה הזאת, ואחר שקרה המקרה באה עליו האזהרה, ונכתבה כאן לסיים כל המתיחס לקדושת השם.

ר' בחיי ויקרא כ"ד:י' - ויצא בן אשה ישראלית – פירושו יצא מביתו, או ממקום מושבו.
בתוך בני ישראל שבא ממקומו אל תוך העם וינצו במחנה –
ויתכן לפרש כי לשון ויצא שלא פירש מהיכן, כלשון (מלכים א כ"ב) ויצא הרוח, וכענין שכתוב (קהלת ח) ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו, וזהו שכתוב (איוב א) ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב שמה.
ויראה לי כי לזה רמזו חז"ל במדרשם שאמרו ויצא בן אשה ישראלית, ר' לוי אמר מעולמו יצא. ולכך נסמכה פרשת ויצא למילת עולם.

It is possible that seeing that the word ויצא did not specify from where the son of the Jewish woman came it has a similar meaning to the word ויצא in Kings I 22,21 ויצא הרוח, where it is a reference to the spirit of Navot who had been the victim of judicial murder and whose soul sought revenge. Both the term יצא and באה are used allegorically in a spiritual sense. Another example is Kohelet 8,10: ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו, "and likewise I saw the wicked who had been buried and 'came.'" How could a buried person "come?" Clearly, the meaning of the word is not to be understood in its usual sense. This is also the meaning of Job 1,21 when he said ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב שמה, "I came out of my mother's womb naked and I will return to earth naked." The words יצא and בא appear as figures of speech.
I believe that this is what our sages alluded to in Tanchuma Emor 23 when Rabbi Levi is quoted on these words as saying that the blasphemer of whom the Torah spoke here יצא, "left עולמו," "his world," and that this is the reason the word ויצא here was preceded by the word עולם, "world" in the last word of the previous paragraph. Man is perceived of as being עולם קטן, "a small world, a microcosm."

והוא בן איש מצרי – שהרג משה, שהיה נוגש וממונה על בעלה של שלומית. בתוך בני ישראל מלמד שנתגייר.
וינצו במחנה – יש לשאול אם היו שניהם מריבים זה עם זה למה זה יברך את השם על זאת, היה ראוי לו להתרעם על משה או שיכנו ויהרגנו. אבל יתכן לומר כי איש הישראלי ספר לו ענין אביו הנהרג והזכיר לו היאך היתה מיתתו כי משה הרגו בשם המפורש, ולפיכך ויקוב בן האשה הישראלית את השם ויקלל, כלומר את השם ששמע בסיני פירש וקלל. ולפיכך נסמכה פרשת מקלל לפרשת בהר סיני, ולפי שלא רצה לבא אל אהל מועד לפיכך ויביאו אותו אל משה, ולזה לא אמר אל משה ואל כל העדה כמו שנאמר במקושש.
ואני שואל בכאן, למה הוצרכה תורה בספור המעשה הזה שאירע להם במדבר, והיה ראוי להסתיר הענין לכבוד השם ולא לגלותו כלל, רק שיודיע הדין לישראל בכלל ויאמר איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו, ונוקב שם ה' מות יומת, כי גם בני נח הם מוזהרין על ברכת השם ואין צריך לומר ישראל. ונראה לומר כי כוונת התורה בספור המעשה הזה לשתי תועליות,

1. האחת להודיענו שאין אחד מישראל נכשל בחטא עצום כזה כי אם הפושע הרשע המוחלט אשר הוא בעקר תולדתו פגום מצד אביו ואמו,
2. והשנית כי מכאן יתבאר לנו עקר גדול ופנה עצומה בברכות, וכיצד יתחייב האדם לברך השם, שהרי המקלל בתחלה פירש את ה' באותיותיו ואחר כך קללו, זהו שאמר ויקב בן האשה הישראלית את ה' ויקלל, ונתחייב על זה בעונש מיתה, וכן כנגדו לענין הברכה והשכר צריך המברך כשהוא מברך את ה' שיתבונן תחלה בלבו בפירוש אותיות ה' ובמה שהן מורות ולכוין בהם במחשבתו, ואח"כ יברך את ה' ויזכירנו בפיו, ועם זה יקבל שכרו משלם ויחיה חיי עד. זכר לדבר מה שכתוב (תהלים קמה) ארוממך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד, יאמר ארוממך תחלה במחשבתי ובכוונת הלב ואח"כ ואברכה, כענין שאמרו לעולם יכנס אדם שעור שני פתחים ואח"כ יתפלל.

בֶּן אִישׁ מִצְרִי - *Like Father, Like Son*

David Saltzman 5.5.23 - פרשת אמר

אור החיים ויקרא כ"ד:י'

ויצא בן אשה וגו' – אמר ויצא על דרך אומרם ז"ל (תנחומא) בפסוק ויצא העגל הזה שיצא בלא כוונת הפועל, כמו כן כאן לא שנתכוונה האשה ישראלית למעשה הכיעור אלא בלא מתכוין לדבר איסור יצא הנגע, כאומרם ז"ל (שמו"ד פ"א) שהעמיד המצרי הבעל לעבודתו וחזר לבית ועשה מעשה והאשה חשבה כי בעלה היה ויצא נגע זה, ולזה תמצא שהכתוב משוה זכרון האשה לזכרון האיש הישראלי דכתיב האשה הישראלית ואיש הישראלי כי נקיה האשה מעון ושוה לאיש הישראלי המוזכר לפנינו שאין בו דופי, ואומרו בתוך בני ישראל לומר שלא היה בתוכם ממזר כיוצא בו.

עוד ירצה שלא נתנו לו מושב בתוכם שבמקום שהיה רוצה לטעת אהלו היה אומר לו אינך משלנו,

ורז"ל (תורת כהנים) אמרו שבא לומר הכתוב שנתגייר ואלו ואלו דברי אלקים חיים.

ואיש הישראלי – טעם שלא הוזכר שמו, אולי שלא רצה להזכירו משום שעל ידו היה הדבר שנקב בן הישראלית את השם ומגלגלין וכו', ואין הקדוש ברוך הוא חפץ לגנות אדם, ומה גם בתורה שנשאר הרושם לעולם ועד.

עוד נתכוין הכתוב לומר שמריבה אשר נצו עליה היא על הפרש הנרשם שזה הוא בן ישראלית וזה בן ישראלי וכאן כלל כל מה שאמרו ז"ל (ויק"ר פל"ב) למ"ד על דבר יוחסין ולמ"ד וכו', ולא חש הכתוב להאריך לשון ולומר גם כן שמו כי אין צורך בדבר.

Furthermore, the Torah wanted to reveal that the substance of the quarrel between these two men concerned the difference between being known as merely "the son of a Jewish woman," and being known as "the son of a Jew." The wording of the Torah comprises all that our sages have said about the substance of this quarrel in Vayikra Rabbah 32,3, some saying the quarrel was about the showbread legislation, the blasphemer ridiculing it. Others say that the quarrel centred about whether the blasphemer was a member of the Jewish people, and if so if he could claim membership of a particular tribe. The Torah did not bother to be specific and mention his name as it did not make any difference in the end.

ר' שלמה לבית הלוי

*רבי **שלמה בן יצחק לבית הלוי** (1600 - 1532) היה רב, דיין, פוסק, דרשן וראש ישיבה בסלוניקי.*

בן אמו מאב ישראלי או היה כעל אמו יהיה מי שיהיה ויקוב
בן האשה הישראלית את השם הנה בכפר הזוהר אמרו שעשה
כגם כמדת מלכות שהאשה הכשרה והנאמנת לבעלה היא
מתקנת תקון מדת מלכו' אמנם הבלתי נאמנת ומרגן מפריד
אלוף הוא מוקב שם ה' ולכן לפי שהיא מוקמת נקם ברית לכן
היה נוקב את השם שהיא המדה הנו' ויקלל רוצה לומר שקלל
את משה ויביאו אותו אל משה לאמר לו שקלל אותו כי לכך
הביאוהו שם כעבור כבודו והנה בהביאם אותו שם אמרו
למשה שם אמו איך היא דברמית מתנת שלום לכל העולם

בדרשתו לפרשת אמור (דברי שלמה, יח, ע"א), מסביר כי לא רק את ה' קילל האיש, אלא גם את משה. ר' שלמה מדייק זאת מן הכתוב האומר: " וַיִּקֹּב בֶּן הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרְאֵלִית אֶת הַשֵּׁם וַיְקַלֵּל". המפרשים האחרים רואים את שני הפעלים, "ויקב", "ויקלל", כמתארים עניין אחד, ואילו ר' שלמה תופש אותם כשתי פעולות נפרדות: האחת כלפי ה' והשנייה כלפי משה. לגבי הפעולה הראשונה מסביר ר' שלמה, בעקבות הזוהר, כי זיווג כשר, בין איש ואשתו, מתקן תיקון בספירת מלכות, ואילו זיווג לא-כשר בין איש לאישה מטיל מום בספירה זו. הזיווג שהיה בן האיש המצרי והאישה הישראלית יצר את המום הזה, והבן, בעצם היותו, מסמל את המום הזה, ועל כן הוא כאילו נוקב את ה'. הפעולה השנייה של הקללה הייתה כלפי משה, שהרג את אביו המצרי של האיש, ועל כן תפסו השומעים את המקלל והביאוהו אל משה. כמי שנוגע בדבר לא רצה משה לשפוט בעצמו את האיש, והיה זקוק לפסק דין אלוקי כדי שלא יוציאו עליו לעז שהחמיר בדינו. פסק הדין האלוקי היה: "הוציאו את המקלל", לא את הנוקב. כביכול מחל הקב"ה על כבודו שלו אבל לא מחל על כבודו של משה. (פרופ' שאול רגב - אוניברסיטת בר-אילן)

כלי יקר ויקרא כ"ד:י'

ויצא בן אשה ישראלית וגו' – לא פרט הכתוב שם של אחד מהם להורות שהיו שניהם פגומים, כי כל היוצא לריב מהר ודאי הוא פגום ואינו מן האנשים הנודעים בשמם לשם ולתהלה, אלא מן הפחותים אנשי בליעל גם בני בלי שם ולא היה בהם כי אם שם היחוס של אבותם שזה היה בן ישראלית וזה איש ישראלי, וע"כ נאמר וינצו במחנה כי שניהם היו בעלי מצה ומריבה ונתגלגל חובה על ידי חייב כי ע"י שזה הישראלי נכנס עמו במריבה גרם לו לגדף השם הנכבד וקצת ראיה לזה ממה שנאמר ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש יקלל אלהיו וגו'. ואיך הכניס בדבור זה מאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם. וכן פסוק ואיש כי יתן מום בעמיתו וגו'. ועוד שפסוק זה כולו מיותר שהרי נאמר אח"כ בפירוש שבר תחת שבר וגו'.

אלא שכל זה מדבר בגנות המצה והמריבה, שאין שלום יוצא מתוך מריבה ועל ידי המריבה יבא שיכה נפש אדם או בהמה ויזיקו או בגופו או בממונו, ולפי שארז"ל (קידושין ע') כל הפוסל במומו פוסל, לכך נאמר ואיש כי יתן מום בעמיתו. להטיל מום בקדושים, כאשר עשה בעקימת שפתיו דהוי מעשה כן יעשה לו כי יאמרו לו שפוסלו במומו, ולמטה מדבר במום ממש ע"כ אמר כן ינתן בו. וכן זה בן ישראלית, וזה איש הישראלי, כי כל אחד פוסל חבירו במום כי שניהם לא היו אנשי שם ולא נודעו כי אם מצד אבותם.

ויקרא כ"ד

הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל הַשֹּׁמְעִים אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה.

Like Father, Like Son - בֶּן אִישׁ מִצָּרִי

David Saltzman 5.5.23 - פרשת אמר

<u>ספר השורשים לרד"ק</u>

נצה –

feathers/fly away .1

סוּרוּ טָמֵא קָרְאוּ לָמוֹ סוּרוּ סוּרוּ אַל תִּגָּעוּ כִּי **נָצוּ** גַּם נָעוּ אָמְרוּ בַּגּוֹיִם לֹא יוֹסִפוּ לָגוּר. (איכה ד':ט"ו).

"Turn away, you impure," they cried to them. "Turn away, turn away! Do not touch!" Indeed, they flew away, also wandered. They said among the nations, "They shall not continue to sojourn".

AlHaTorah

The meaning of this word is debated, as the root's only other appearances (Shir HaShirim 6:11 and 7:13) take the meaning: "blossom" which is not appropriate here.

See R"Y Kara and Ibn Ezra who relate it to the noun "נוצה" (feather) and to the terms "צִיץ" and "נָצֹא תֵּצֵא" in Yirmeyahu 48:9, understood by some to mean "wing" and "fly".

Alternatively: "have become filthy" (Rashi, referencing Vayikra 1:16, where he understands the word "בְּנֹצָתָהּ" to refer to entrails or anything loathsome).

Cf. Eikhah Rabbah and R"Y Kara who view the phrase as supplying an explanation for the people's fate, translating it as either: "fought", from the root "נצה", "angered [Hashem]", from the root "נאץ", or, similar to the above: "flew away [from Hashem's path]".

fight/argue .2

וענין אחר: הפעל הכבד [הִפְעִיל] אֲשֶׁר הִצּוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בַּעֲדַת קֹרַח בְּהַצֹּתָם עַל י"י (במדבר כ"ו:ט') בְּהַצּוֹתוֹ אֶת אֲרַם נַהֲרַיִם (תהלים ס':ב').

והשם: אַנְשֵׁי מַצֵּתֶךָ (ישעיהו מ"א:י"ב) ומשקל אחר אֹהֵב פֶּשַׁע אֹהֵב מַצָּה (משלי י"ז:י"ט), הֵן לְרִיב וּמַצָּה תָּצוּמוּ (ישעיהו נ"ח:ד').

והנפעל: שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים (שמות ב':י"ג) וַיִּנָּצוּ שְׁנֵיהֶם (שמואל ב י"ד:ו'), וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים (שמות כ"א:כ"ב) **כולם ענינם ענין מריבה.**

desolate/destroyed .3

וענין אחר: עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ וּמַשְׁחִית גּוֹיִם נָסַע יָצָא מִמְּקֹמוֹ לָשׂוּם אַרְצֵךְ לְשַׁמָּה עָרַיִךְ **תִּצֶּינָה** מֵאֵין יוֹשֵׁב. (ירמיהו ד':ז').

*A lion has gone up from his thicket, and a destroyer of nations; he is on his way, he has gone forth from his place, to make your land **desolate**, that your cities be laid waste, without inhabitant.*

והנפעל: גַּלִּים נִצִּים (ישעיהו ל"ז:כ"ו) ענינם **ענין חרבה ושממה**. ופירוש גַּלִּים נִצִּים, כאילו אמר ותהי להשאות ערים בצורות שיהיו חרבות ויהיו לגלים.

sprout .4

ואדוני אבי ז"ל כתבם משרש נֵץ, עָלְתָה נִצָּהּ (בראשית מ':י') הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים (שיר השירים ו':י"א) ומענינו, רוצה לומר הערים הבצורות תהיינה גלי אבנים צומחין דשא.